

Lav
TOLSTOJ

*Rat
i
Mir*

Preveo Jovan Maksimović

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2018.

KNJIGA PRVA

DEO PRVI

I

– No, šta je, kneže: Đenova i Luka ispadoše sad kao neki spahiluci Bonapartine porodice? Ne, čujte što ću vam reći, ako vi meni ne kažete da ćemo zaratiti, ako vi još i sad sebi dopustite da branite sve grozote i sve strahote toga antihrista (zbilja, ja verujem da je on antihrist), ja neću više da znam za vas, vi mi više niste prijatelj, vi već niste moj verni rob, kao što mi to uvek govorite... No, pa dobro mi došli, dobro mi došli! Vidim već da sam vas uplašila, ded sedite tu pa mi pričajte.

Tako je govorila, jula meseca 1805. godine, čuvena Ana Pavlovna Šerer, dvorska dama carice Marije Fjodorovne i njena ličnost od poverenja, presretnuvši visokopostavljenog i veličanstvenog kneza Vasilija, koji prvi stiže na njeno večernje poselo.

Ana Pavlovna je već nekoliko dana kašljala, imala je *grip*, kako je ona govorila (*grip* tada beše nova reč koju je tek malo njih upotrebljavalo). U svim pisamcima što ih je jutros razaslala po svom crvenom lakeju bilo je, bez razlike, napisano: „Ako se vi, grofe (ili kneže), niste za večeras ni na što bolje odlučili, i ako vas izgled da provedete večer kod sirote bolesnice odveć ne plaši, meni će vrlo milo biti da vas vidim večeras kod mene, između sedam i deset časova. Ana Šerer.“

– O, kakav nemilosrdan napad! – odgovori knez, nimalo zbunjen takvim dočekom, ulazeći u pridvornom, vezenom mundiru, u čarapama i plitkim cipelama, s ordenjem na grudima i prazničnim svećanim izrazom na svom beznačajnom licu.

On govoraše onim naročito biranim francuskim jezikom kojim su naši dedovi ne samo govorili nego čak i pisali, onim tihim pokroviteljskim naglascima, što ih je sebi bio uobičajio čovek od značaja, koji je sav svoj vek proveo u otmenim krugovima i na dvoru. On priđe Ani Pavlovnoj, poljubi joj ruku, podmetnu i njoj za poljubac svoju namirisanu i blistavu čelu, pa se ugodno posadi na kanabe.

– Pre svega, recite mi kako je vaše zdravlje – reče on, ne menjajući glasa, i tonom u kom se, ispod otmenosti i saučešća, mogla primetiti ravnodušnost, pa čak i podsmeh.

– Gde tu čovek da bude zdrav... kad neprestano duševno pati? I zar može čovek danas ostati miran ako ima osećanja? – reče Ana Pavlovna. – Vi ćete, nadam se, cele večeri ostati kod mene?

– A praznik kod engleskog poslanika? Danas je sreda. Moram se i tamo pojaviti – reče knez. – Moja kći će doći po mene da se zajedno odvezemo.

– A ja sam mislila da je taj današnji praznik otkazan. Pravo da vam kažem, sve te svetkovine i vatrometi počinju već da budu dosadni.

– Kad bi oni znali da vi to želite, sigurno bi otkazali svetkovinu – reče knez, govoreći po navici, kao navijen časovnik, stvari koje nije baš ni želeo da neko veruje.

– Ne mučite me. No, pa šta je rešeno povodom Novosiljcovljeve depeše? Vi sve znate.

– Kako da vam kažem? – reče knez hladnim, setnim tonom. Šta je rešeno? Rešeno je da je Bonaparta sve svoje lađe spalio, te da kanda i mi svoje počinjemo da spaljujemo.

Knez Vasilije je svagda govorio tromo, kao što glumac izgovara ulogu nekog svog starog komada. A Ana Pavlovna Šerer, naprotiv, kraj svih svojih četrdeset godina, bila je puna života i poleta.

Biti oduševljena postao je kao neki njen društveni stav, i ona bi se neki put, baš i kad joj to nije išlo od srca – koliko tek da ne razočara svoje poznanike – pravila bajagi oduševljenom i entuzijastom. Uzdržavani osmeh koji je stalno igrao na licu Ane Pavlovne, mada nije pristajao uz njene preživjele crte, izražavao je, baš kao u razmažene dece, stalnu svesnost o svom milom nedostatku od koga ona neće, ne može, a ne nalazi ni za potrebno da se izleči.

Usred razgovora o političkim postupcima Ana Pavlovna planu:

– Ah, ne govorite mi samo o toj Austriji! Možda ja ne razumem, ali Austrija nikad nije htela, pa ni sada neće, da stupi u rat. Ona nas izdaje. Rusija jedina mora da bude spasiteljka Evrope. Naš dobrotvor* je svestan svog visokog poziva i ostaće mu veran. Ja još samo u to verujem. Našem dobrom i divnom gospodaru pala je u deo veličanstvena uloga u svetu, i on je tako čestit i dobar da ga Bog neće ostaviti, te će ispuniti svoj zadatak da stane za vrat aždaji revolucije koja je sad još strašnija u licu tog ubice i zločinca**. Mi treba da iskupimo i osvetimo pravednikovu krv... U koga se mi danas smemo uzdati, pitam ja vas? Engleska sa svojim čardžijskim duhom neće razumeti, niti je kadra da razume, svu visinu duše imperatora Aleksandra. Ona, eto, odbija da se povuče s Malte. Ona hoće da vidi i neprestano istražuje neku skrivenu misao iza naših postupaka. Šta su oni tamo rekli Novosiljcovu? Ništa. Oni nisu razumeli, niti će ikada razumeti, samopregorevanje našeg imperatora koji ništa ne traži za sebe nego sve želi samo za sreću sveta... I šta su oni bajagi obećali? Ništa. A što su baš i obećali, od svega toga ništa neće biti! Pruska nam je već dala do znanja da je Bonaparta nepobediv, te da mu ni sva Evropa ništa nauditi ne može... I ja ni slovca ne verujem ni tom Hardenbergu ni Haugvicu. Ta vajna pruska neutralnost – to vam je samo jedna zamka. Ja sad verujem još samo u Boga i u uzvišenu ulogu našeg milog imperatora. On će spasti Evropu!

Tu ona najedared zastade, čisto podsmevajući se svojoj vatrenoj naravi.

– Ja mislim – reče knez, smešeći se – da su kojom srećom vas poslali mesto našeg milog Vincengeroda, vi biste prosto na juriš izvojevali pristanak pruskoga kralja. Vi ste tako krasnorečivi. Mogu li dobiti malo čaja?

– Odmah. Zbilja – dodade ona, opet se umirivši – večeras će tu kod mene biti dva vrlo zanimljiva čoveka, vikont Mortemar, on je u srodstvu s Monmoransijevima, preko Rohana, jedne od najboljih francuskih porodica. To vam je jedan od dobrih emigranata, jedan od onih pravih. A zatim opat Morio. Vi ste valjda čuli za taj duboki um? I car ga je primio. Morali ste čuti.

– A! Vrlo će mi milo biti. Nego zbilja – dodade on, baš kao da se tog trenutka nečega setio, i naročito nemarno, dok je u stvari ono što će je pitati bila glavna svrha ove njegove posete – je l' istina da udova carica želi da se baron Funke postavi za prvog sekretara u Beču? Taj baron je kanda jedno bedno stvorenje.

Knez Vasilije je želeo da za svog sina izradi to mesto koje su neki hteli da preko carice Marije Fjodorovne izvojuju za barona.

* Tadašnji ruski car Aleksandar I. (Prim. prev.)

** Dvorska dama podseća svoga gosta na ubistvo vojvode Engienskog. Luj Antoan de Burbon Konde, vojvoda od Engiena, kao istaknuti predstavnik zbačenih Burbona, učestvovao je u armiji emigranata za vreme Francuske revolucije. Osumnjičen da je kovao zaveru protiv prvog konzula, bio je, po Bonapartinom naredbi, uhvaćen i sproveden u Vensen, gde je izveden pred ratni sud. Ovaj ga, bez stvornih dokaza, bez svedoka, bez branioca, osudi na smrt, te je odmah bio i streljan (1804) u šančevima vensenskog zamka. (Prim. prev.)

Ana Pavlovna skoro zažmuri u znak da ni ona, niti iko drugi, ne može suditi o onome što carica želi da učini, ili o onome što se njoj dopada.

Ona samo reče setnim i suvim tonom:

– Barona Funkea je carici materi preporučila njena sestra.

U taj mah kad je Ana Pavlovna pomenula caricu, na njenom se licu najedared ispisa dubok i iskren izraz odanosti i poštovanja, sjedinjen s nekom setom, koja se kod nje mogla приметiti svaki put kad bi u razgovoru pomenula svoju visoku pokroviteljku. Ona reče da je njeno veličanstvo izvolelo da ukaže baronu Funkeu veliku pažnju i priznanje, a u očima joj se opet ukaza neka seta.

Knez ravnodušno učuta. A Ana Pavlovna, sa svojstvenom joj pridvornom i ženskom dosetljivošću i brzinom takta, zažele i da zvrne kneza po nosu što se usudio da se tako izražava o licu koje je carici preporučeno, a u isti mah i da ga uteši.

– Zbilja, kad pomenuste vašu porodicu – reče ona. – Znate li vi da je vaša kći, od kada je počela izlaziti, postala uživanje za čitavo društvo? Svi nalaze da je divna kao dan.

Knez joj se pokloni u znak priznanja i zahvalnosti.

– Ja često mislim – nastavi Ana Pavlovna, posle kratkog ćutanja, primičući se knezu i umiljato mu se smešeci, kao pokazujući time da su politički i velikosvetski razgovori završeni, te da sad nastaju intimni – ja često mislim kako je neki put nepravično podeljena na ovom svetu životna sreća. Zašto je vama sudbina dala dva tako krasna deteta (izuzimajući Anatola, vašeg mlađeg, ja njega ne volim – umetnu ona odlučno, isključujući svaki pogovor i podigavši obrve) – tako zlatnu decu. A vi ih, bogami, najmanje cenite, te ih stoga i ne zaslužujete.

Tu ona sinu svojim ushićenim osmehom.

– Pa šta ja tu mogu da činim? Lavater* bi rekao da ja nemam na licu čvoruge roditeljske ljubavi – reče knez.

– Prođite se šale, molim vas. Ja sam htela da ozbiljno s vama razgovaram. Znate, ja sam vrlo nezadovoljna vašim mlađim sinom. Među nama budi rečeno (na licu joj se opet ukaza setan izraz), o njemu se govorilo i kod njenog veličanstva, i svi vas žale...

Knez joj ne odgovori, ali ona, čuteći i značajno ga posmatrajući, očekivaše odgovor. Knez Vasilije se namrgodi.

– Pa dobro, šta biste vi hteli da ja činim? – reče on najzad. – Vi znate, ja sam za njihovo vaspitavanje učinio sve što je kadar jedan otac učiniti, pa eto obojica ispadoše budale. Ipolit je bar mirna budala, ali Anatol – nemirna. U tome je sva razlika – reče on – smešeci se još neprirodnije i življe no obično, pri čemu mu se, u borama nabranim oko usana, naročito oštro pokazivalo nešto neočekivano grubo i nemilo.

– Što li se, bože, rađaju deca takvim roditeljima kao što ste vi? Da niste otac ja vam baš ništa ne bih mogla zameriti – reče Ana Pavlovna, zamišljeno podižući oči.

– Ja sam vaš verni rob, i samo se vama mogu ispovediti: moja deca su teško breme moga bitisanja. To je moj krst, tako ja to sebi objašnjavam. Ali šta da radim? – tu on učuta, iskazujući gestom svoju pokornost nemilosrdnoj sudbini. Ana Pavlovna se zamisli.

– Vi još nikada niste pomišljali da oženite vašeg bludnog sina Anatola. Kažu – reče ona – da matore devojke imaju maniju da žene i udaju. Ja još ne osećam kod sebe tu slabost, ali ja imam jednu zlatnu osobu koja je vrlo nesrećna sa svojim ocem, naša rođaka, kneginjica... Bolkonska. Knez Vasilije joj ne odgovori, ali s brzinom shvatanja i pamćenja, koja

* Johan Kaspar Lavater (1741–1801), pronalazač fiziognomonije, veštine kojom se čovekov karakter prepoznaje po crtama lica. (Prim. prev.)

je svojstvena ljudima iz viših krugova, on pokaza pokretom glave da je te podatke primio na znanje.

– A znate li vi da mene taj Anatol staje 40.000 godišnje? – reče on, očevidno ne mogavši da spreči neprijatan tok svojih misli. On učuta.

– Šta li će onda biti za kakvih pet godina ako on tako i dalje potera? Eto vam šta znači biti otac! A je li bogata vaša kneginjica?

– Otac joj je vrlo bogat i tvrdica. On živi u selu. Znae, onaj čuveni knez Bolkonski, penzionisan još za vreme pokojnog imperatora, poznat kao „pruski kralj“. On je inače vrlo pametan čovek, ali je osobenjak, opštenje s njim je vrlo teško. Ona je, jadnica, vrlo nesrećna. Ima brata, tog što se nedavno oženio Lizom Majnen, Kutuzovljev ađutant. I on će večeras biti kod mene.

– Čujte, mila moja Anet – reče knez, uzevši svoju sabesednicu za ruku i savijajući je naniže. – Udesite vi meni tu stvar, a ja zauvek ostajem vaš najverniji rob (rop kao što mi moj seoski kmet piše u svojim izveštajima: rci – on – pokoj). Ona je iz dobre porodice i bogata. Taman ono što meni treba.

I tu on, s onim familijarnim i slobodnim, gracioznim pokretima, koji su ga karakterisali, uze dvorsku damu za ruku, poljubi je, pa poljubivši je, manu jedared-dvared njenom rukom, izvalivši se u naslonjači i zagledavši se u stranu.

– Čekajte – reče Ana Pavlovna, zamislivši se. – Ja ću još večeras govoriti s Lizom (ženom mladog Bolkonskog). Pa će se to možda i dati udesiti. Te ću ja tako eto u vašoj porodici početi da učim zanat stare devojke.

II

Salon Ane Pavlovne počeo pomalo da se puni gostima. Dođe najveća gosposcina petrogradska, ljudi najrazličitiji po godinama i po duševnim osobinama, ali svi jednaki po društvu u kome su živeli. Doveze se kći kneza Vasilija, lepotica Elen, koja je svratila ovamo po oca da se s njim odveze na praznik engleskog poslanika. Ona je bila u šifru* i u balskoj haljini.

Dođe i poznata kao najlepša i najzanosnija žena u Petrogradu, mlada mala kneginja Bolkonska, koja se prošle zime udala, a sad nije izlazila u društvo zbog trudnoće, ali bi ipak neki put navraćala na omanja večernja posela. Dođe i knez Ipolit, sin kneza Vasilija, s Mortemarom, kojega je predstavio gostima. Dođe i opat Morio, i mnogi drugi.

– Vi još niste bili s tetkom ili se možda ne poznajete s njom – govorila bi Ana Pavlovna dolazećim gostima, pa bi ih vrlo ozbiljno privodila jednoj malenoj starici s visokim šeputom na glavi. Ova ispliva iz druge sobe čim gosti stadoše pristizati. Ana Pavlovna bi tada kazala gostovo ime, polako prenoseći pogled s gosta na tetku, pa bi se posle uklonila.

Svi gosti su obavljali taj obred pozdravljanja s nekom nezanimljivom i nepotrebnom tetkom. Ana Pavlovna bi sa setnim i svečanim učešćem pratila njihove pozdrave, odobravajući ih čuteći. Tetka bi svakom govorila jednim istim izrazima o njegovom zdravlju, o svom zdravlju i o zdravlju njenog veličanstva, koje je sad, hvala bogu, bilo bolje. Svi što su joj prilazili iz pristojnosti bi krili koliko jedva čekaju da odu od nje, pa bi, s osećanjem ispunjene dosadne dužnosti, odlazili od starice da joj posle cele večeri nijedanput ne priđu.

Mlada kneginja Bolkonska dođe s radom u zlatom izvezenoj kadifenoj torbici. Njena lepa gornja usnica, s jedva приметnim garavim maljama, bila je malko kraća, te nije sasvim

* Šifr je znak odlikovanja; graviran caričin monogram koji su dobijale odlične učenice po svršetku školovanja. (Prim. prev.)

dobro pokrivala zube, ali se ta usna tim milije otkrivala i još milije razvlačila i padala na donju. I kao što to uvek biva kod veoma privlačnih žena, taj njen nedostatak – nešto kraća usna i poluotvorena usta – behu njena naročita, isključivo njena lepota.

Svi s uživanjem posmatrahu tu, punu zdravlja i života, lepu buduću majku, koja je tako lako podnosila svoj položaj. Starcima i mrzovoljnim mladićima se činilo, kad bi je posmatrali, da bi i oni sami postali sveži i veseli kao ona kad bi neko vreme proveli s njom.

Ko bi s njom govorio, pa pri svakoj njenoj reči video njen radostan smešak i sjajno bele zube koji su joj se neprestano videli, taj bi odmah pomislio da je i on sad odnekud naročito ljubazan. I to bi bez izuzetka svako pomislio.

Mala kneginja, gibajući se u hodu, zaobiđe malim hitrim koracima oko stola s torbicom na ruci pa, veselo doterujući svoju haljinu, posadi se na divan, kraj srebrnog samovara, sa izrazom koji je govorio da je sve što ona radi bilo uživanje za nju i za sve što behu oko nje.

– Ja sam ponela i rad – reče ona, otvarajući svoju torbicu i obraćajući se svima u isti mah.

– Pazite, Anet, nemojte da me dovedete u neprimliku – obrati se ona domaćici. – Vi ste mi pisali da je kod vas sasvim malo društvo. Vidite kako sam se ja ružno večeras obukla.

Tu ona raširi ruke da pokaže svoju čipkanu, sivu, elegantnu haljinu, malko ispod grudi opasanu širokim pojasom.

– Ne brinite: vi ćete ipak biti lepši od svih – odgovori joj Ana Pavlovna.

– A znate li da me moj muž ostavlja – nastavljajući ona istim tonom, obraćajući se generalu. – Ide da pogine! Recite mi, molim vas, našto taj prokleti rat – reče ona knezu Vasiliju, pa se, ne sačekavši odgovora, obrati kćeri kneza Vasilija, lepoj Elen.

– Kakva je to vanredna lepotica, ova mala kneginja! – reče polako knez Vasilije Ani Pavlovnoj.

Uskoro posle male kneginje uđe jedan krupan i debeo mlad čovek, ošišan, s naočarima, u pantalonama otvorene boje po tadašnjoj modi, s visokim žaboom* i u fraku boje cimeta. Taj gojazni mladić bio je vanbračan sin znamenitog velikaša iz vremena Katarine II, grofa Bezuhova, koji je sad ležao na samrtnoj postelji u Moskvi. On još nije bio stupio u službu, nedavno beše doputovao iz inostranstva, gde se školovao, i večeras je bio prvi put u društvu.

Ana Pavlovna ga dočeka pozdravom koji se ukazuje ličnostima najnižeg ranga u njenom salonu. Ali kraj svega toga, najnižeg u svojoj vrsti, prijema, kad Pjer uđe, na licu Ane Pavlovne se ukaza zabrinutost i bojazan, nalik na strah kad čovek ugleda nešto isuviše ogromno, a što ne odgovara prilici i mestu na kome je. No, premda je Pjer bio u stvari nešto veći od ostalih muškaraca u sobi, taj njen strah se mogao odnositi samo na onaj pametan i u isti mah snebivljiv, posmatrački i prirodan pogled, koji ga je razlikovao od svih u ovom salonu.

– To je vrlo lepo s vaše strane, mesje Pjere, što ste došli da obidete jadnu bolesnicu – reče mu Ana Pavlovna, bojažljivo se pogledajući s tetkom kojoj ga je privodila. Pjer promrmlja nešto nejasno, pa je i dalje tražio nešto očima. On se radosno osmehnu, javljajući se maloj kneginji, kao bliskoj poznanici, pa priđe staroj tetki.

Ali strah Ane Pavlovne nije bio uzaludan, jer Pjer, ne saslušavši do kraja tetkin govor o zdravlju njenog veličanstva, ode od nje i ostavi je. Ana Pavlovna ga uplašeno zadržala rečima:

– Vi ne poznajete opata Morioa? Vrlo zanimljiv čovek... – reče ona.

– Da, slušao sam nešto o njegovom projektu za večni mir... Vrlo zanimljivo, ali teško da će to biti moguće...

– Mislite? – reče Ana Pavlovna, koliko tek da nešto rekne, pa da se opet vrati svojim poslovima večerašnje domaćice. Ali Pjer sad učini sasvim obrnutu neučtivost: maločas je,

*Žabo – karneri od čipke na nedrima od košulje. (Prim. prev.)

ne saslušavši do kraja govor svoje sabesednice, otišao, sad je opet, kad joj je bilo potrebno da ode, zaustavi razgovorom. Sagnuvši glavu i raširivši svoje velike noge, on počeo izlagati Ani Pavlovnoj zašto je smatrao da je opatov plan bio prazno maštanje.

– Posle ćemo razgovarati – reče mu Ana Pavlovna, smešeći se.

Pa otresavši se mladog čoveka koji nije znao kako se treba ponašati u društvu, ona se vrati svojim domaćičkim brigama, te je sad opet slušala i motrila, svakog časa spremna da pruži pomoć na onoj tački gde bi razgovor klonuo i zastao, baš kao što gazda ткаčke radio-nice, posadivši radnike na svoja mesta, ide tamo-amo po fabrici, pa odmah, na vreme primetivši zastoj ili nepravilno škripanje i suviše glasno zvrjanje vretena, brzo prilazi razboju, te ga zadržava ili ga stavlja u potreban pokret; tako bi i Ana Pavlovna, hodajući tamo-amo po svom salonu, prilazila bilo ućutanoj bilo isuviše razgovornoj gomilici, pa bi, jednom rečju ili potrebnim premeštanjem pojedinih gostiju u drugu, za njih zgodniju gomilicu, opet navijala ravnomernu, pristojnu razgovornu mašinu.

Ali, i usred svih tih briga, na njoj se neprestano opažala neka naročita bojazan zbog Pjera. Ona je brižno pogledala na njega u onaj mah kad je prišao da sluša ono što se govorilo oko Mortemara, i kad je posle prišao onoj drugoj gomilici gde je besedio opat.

Za Pjera, obrazovanog u inostranstvu, to veče kod Ane Pavlovne beše prvo koje je video u Rusiji. On znađase da je ovde sad sabrana sva inteligencija petrogradska, pa mu, kao ono detetu u dućanu s igračkama, zaigraše oči.

On se neprestano bojao da će propustiti da čuje razgovore koje bi sad tu mogao i imao prilike da čuje. Posmatrajući samopouzdana, elegantna lica ovde okupljenih gostiju, on neprestano očekivao da čuje nešto naročito pametno. Najzad priđe Moriou. Razgovor mu se učini zanimljiv, te tu i ostade, čekajući priliku da i on svoje misli iskaže kao što to obično vole mladi ljudi.

III

Veče Ane Pavlovne razmahnu krila. Vretena s raznih strana ravnomerno i neprekidno zvrjahu. Osim Anine tetke, kod koje je sedela samo jedna postarija dama s isplakanim mršavim licem, malko kao tuđa u ovom sjajnom društvu, društvo se bilo razdelilo na tri gomilice. U jednoj, više muškoj, središte je bio opat. U drugoj, mladoj, lepota kneginjica Elen, kći kneza Vasilija, i lepa, rumena, odveć puna za svoje godine, mala kneginja Bolkonska. U trećoj Mortemar i Ana Pavlovna.

Vikont je bio milolik čovek, finih crta i manira, koji je očevidno smatrao sebe za neku znamenitost ali je, kao lepo vaspitan čovek, skromno dopuštao ovom društvu u kom se sad nalazio da se njime koristi.

Ana Pavlovna je očigledno njime častila svoje goste. Kao god što pametan *metrdotel** iznosi na sto, kao nešto natprirodno divno, ono parče govedine koje čovek ne bi ni do usta mogao doneti kad bi ga video u prljavoj kuhinji, tako je večeras Ana Pavlovna častila svoje goste prvo vikontom a zatim opatom kao nečim natprirodno prefinjenim.

U Mortemarovoj grupi odmah počeo govoriti o ubistvu vojvode Engienskog.

Vikont reče da je vojvoda Engienski poginuo usled svoje sopstvene velikodušnosti, i da su postojali naročiti uzroci što se Bonaparta tom prilikom bio toliko ozlojedio.

– Ah, da! Ispričajte nam to, vikonte – reče Ana Pavlovna radosno, osećajući kako je u toj rečenici: *Contez nous cela, vicomte*, zvučalo nešto *à la Louis XV*.

* Činovnik ili najstariji služitelj neke velike kuće, koji upravlja trpezarijom i poslugom oko obeda. (Prim. prev.)

Vikont joj se pokloni u znak pokornosti i učtivo se osmehnu. Ana Pavlovna obiđe unakolo oko vikonta, pa pozva sve da slušaju njegovo pričanje.

– Vikont se lično poznao s vojvodom – šapnu Ana Pavlovna jednome. – Vikont je vanredan pripovedač – dobaci ona drugome. – Odmah se vidi čovek iz boljeg društva – reče ona trećem, i tako je vikont bio serviran gostima u elegantnoj i za njega vrlo povoljnoj svetlosti kao rozbif na vrelom tanjiru, posut zelenjem.

Vikont htede već da počne svoje pričanje pa se fino osmehnu.

– Pridite ovamo, mila Elen – reče Ana Pavlovna lepotici kneginjici, koja je sedela po dalje, predstavljajući tako središte drugog društva.

Kneginjica Elen se smešila. Ona se diže s uvek istim osmehom savršeno lepe žene, koji joj se nikad nije menjao i s kojim je ona i ušla u salon. Lako žuboreći svojom belom balskom haljinom, ukrašenom plišem i karnerima, i blistajući belinom svojih ramena, sjajem kose i brilijanata, ona prođe između muškaraca koji joj načiniše puta pa, ni na koga ne gledajući, ali smešeći se svima i čisto ljubazno dajući svakome pravo da se do mile volje nagleda lepote njenog stasa, punih obliha ramena, po tadašnjoj modi vrlo dekoltovanih grudi i leđa, i čisto unoseći sobom sav sjaj i blesak bala, priđe Ani Pavlovnoj. Elen beše toliko lepa da na njoj ne samo što se ne mogашe primetiti ni traga od neke koketerije nego naprotiv, ona se skoro stidela svoje očigledne lepote koja je odveć silno i moćno na sve strane delovala. Ona baš kao da je želela, ali nije mogla, da smanji tu svoju lepotu.

– Kakva lepotica! – rekao bi svako ko bi je video. Čisto poražen nečim neobičnim, vikont slegnu ramenima i obori pogled u onaj mah kad je ona sedala pred njim pa obasjavala i njega i sve, jednim istim pogledom koji se nije menjao.

– Ja se skoro bojim da neću moći zadovoljiti vaša očekivanja – reče on, saginjući glavu i smešeći se.

Kneginjica nalakti svoju голу punu ruku na stočić, i ne nađe za potrebno da što rekne. Ona čekaše, smešeći se. Za sve vreme pričanja ona je sedela pravo, zagledajući se čas u svoju punu lepu ruku, koja je od pritiska na sto izmenila svoj oblik, čas na još lepše grudi na kojima je nameštala briljantsku ogrlicu. Nekoliko puta bi doterivala nabore na svojoj haljini, a kad bi pričanje proizvodilo jači utisak, ona bi pogledala u Anu Pavlovnu, pa bi odmah i sama davala svom licu onaj isti izraz koji bi primetila na licu dvorske dame. Zatim bi se opet umirivala u svom srećnom blistavom smehu.

Odmah za Elen dođe i mala kneginja otud od čajnog stola.

– Čekajte da uzmem svoj rad – progovori ona. – No, šta je s vama? Kud ste se zamislili? – obrati se ona knezu Ipolitu. – Donesite mi moju torbicu.

Kneginja, smešeći se i govoreći sa svima u isti mah, preseli se pa, namestivši se udobno, veselo dotera svoju toaletu.

– No, sad mi je dobro – govorila je ona dok se nameštala, pa zamolivši da se počne, lati se posla! Knez Ipolit joj donese torbicu, zaobiđe iza nje pa, primaknuvši blizu nje naslonjaču, sede do nje.

„Mili Ipolit“ poražavaše svojom neobičnom sličnošću sa sestrom lepoticom, a još više tim što je, kraj sve te sličnosti, bio začudo ružan. Crte njegovog lica behu iste kao i u sestre, ali kod nje je sve bilo obasjano samozadovoljnim, mladalačkim, neprestanim osmehom života i neobičnom, antičkom lepotom tela: kod brata pak, naprotiv, isto takvo lice beše zamračeno idiotstvom, i večno je izražavalo neku samouverenu nadutost, a telo je bilo mršavo i slabo. Oči, nos, usta – sve to kao da se stapalo u jednu neodređenu i dosadnu grimasu, a ruke i noge bi mu svagda uzimale neprirodan položaj.

– Da ne bude to neka priča o vampirima? – reče on, posadivši se kraj kneginje i brzo stavivši na oči lornjet, baš kao da bez te sprave ne bi mogao govoriti.

– Bože sačuvaj – reče iznenađeni pripovedač, sležući ramenima.

– Stvar je u tome što ja strašno mrzim sve te pripovetke o vampirima – reče knez Ipolit takvim tonom da je bilo očigledno da je on prvo izgovorio te reči, pa tek posle shvatio šta one znače.

Zbog nadutosti i uobraženosti s kojom je govorio niko nije mogao da razume da li je vrlo pametno ili vrlo glupo ono što bi rekao. Bio je u zagasitozelenom fraku, u pantalonama boje kukova uplašene nimfe, kao što je on sam govorio, u čarapama i plitkim cipelama.

Vikont ispriča vrlo milo onu tada rasprostranjenu anegdotu o tome kako je vojvoda Engijski tajno putovao u Pariz na sastanak s glumicom Žorž, i kako se kod nje našao s Bonapartom, koji se takođe koristio glumičinim miloštama. Zatim, kako je tamo, na sastanku s vojvodom, Napoleon slučajno pao u onu nesvest od koje je češće patio, te se tako u taj mah nalazio u vojvodinoj potpunoj vlasti, koju ovaj ipak nije zloupotrebio... Najзад, kako se Bonaparta docnije, baš zbog te velikodušnosti, vojvodi osvetio: dao ga pogubiti!

Priča je bila vrlo mila i zanimljiva, naročito na onome mestu gde suparnici najedared upoznaju jedan drugog. Dame je to kanda vrlo uzbudilo i potreslo.

– Divno! – reče Ana Pavlovna, osvrćući se na malu kneginju s odobravanjem.

– Divno! – prošaputa i mala kneginja, zabadajući iglu u rad, bajagi zato što joj lepota i zanimljivost priče smetaju da nastavi s radom.

Vikont oceni tu nemu pohvalu pa, zahvalno se osmehnuvši, produži pričanje, ali u taj mah Ana Pavlovna, neprestano motreći na čudnog joj mladog čoveka, primeti da on nešto isuviše vatreno i glasno govori s opatom, pa pohita u pomoć tom opasnom mestu. I zbilja, Pjeru pođe za rukom da stupi s opatom u razgovor o političkoj ravnoteži, te opat, očevitno zainteresovan prostodušnom vatrenošću mladićevom, počeo pred njim da razvija svoju omiljenu ideju. Obojica su isuviše živahno i prirodno i slušali i besedili, a to se baš ne dopade Ani Pavlovnoj.

– Sredstvo za to je evropska ravnoteža i narodno pravo – govoraše opat. – Dovoljno bi bilo da se samo jedna moćna država, kao što je Rusija, razglašena kao varvarska, nesebično stavi na čelo saveza čiji bi zadatak bio evropska ravnoteža, i ona će spasti svet!

– Lepo, ali kako da nađete takvu ravnotežu? – otpočeo već Pjer. No u taj mah im priđe Ana Pavlovna pa, oštro presekavši pogledom Pjera, zapita Italijana kako on podnosi rusku klimu?

Lice Italijana se najedared izmeni te uze uvredljiv pritvornosladak izraz, koji je on, očevitno, bio uobičajio u razgovoru sa ženama.

– Ja sam tako očaran krasotama uma i obrazovanja vašeg društva, a naročito ženskog, u koje sam imao sreću biti primljen, da još nikako nisam stigao da mislim i o vašoj klimi – reče on.

Ne puštajući već iz ruku opata i Pjera, Ana Pavlovna ih pridruži opštem krugu, da bi joj tako bilo lakše da motri na njih.

U taj mah uđe u salon jedna nova ličnost. Ta nova ličnost beše mladi knez Andrej Bolkonski, muž male kneginje. Knez Andrej beše omanjeg rasta, lep, mlad čovek s već određenim i hladnim crtama. Sve na njegovoj pojavi, počev od umornog i neraspoloženog pogleda, pa do laganog ravnomernog koraka, predstavljalo najveću suprotnost u odnosu na njegovu malu živahnu ženu. Njemu, očigledno, svi što behu u salonu ne samo da behu poznati nego su mu bili već tako dodijali da mu je bilo dosadno da ih sluša. Ali među svim

licima što su mu već postala dosadna, lice njegove lepe žene kao da mu najviše beše dojadilo. S grimasom koja je kvarila njegovo lepo lice on se okrenu od nje. On poljubi Anu u ruku, pa žmirkajući, pregleda sve društvo.

– Vi se kanda spremate u rat? – reče Ana Pavlovna.

– Generalu Kutuzovu je – reče Bolkonski – bilo ugodno da me uzme za svog ađutanta.

– A Liza, vaša žena?

– Ona će otići u selo.

– Zar nije grehota da nas lišavate prisustva vaše divne žene.

– *André* – reče njegova žena, obraćajući se mužu onim istim koketnim tonom kojim se obraćala i drugima – da znaš kakvu nam je stvar ispričao vikont o madam Žorž i o Bonaparti!

Knez Andrej zažmuri i okrenu se od nje. Pjer, koji od časa kad je knez Andrej ušao u salon, ne spuštaše s njega svoje radosne ljubazne oči, pride mu i uze ga za ruku. Knez Andrej, ne pogledavši ga, napravi na licu grimasu, pokazujući time negodovanje zbog dodirivanja ruke, ali, ugledavši nasmejano Pjerovo lice, i sam se nasmeja neočekivano dobrim i prijatnim osmehom.

– Gle, molim te! Zar i ti u velikom svetlu! – reče on Pjeru.

– Ja sam znao da ćete vi biti ovde – odgovori mu Pjer. – Doći ću kod vas na večeru – dodade on tiho, da ne bi smetao vikontu koji je dalje pričao. – Mogu li?

– Ne, ne možeš – reče knez Andrej, smejući se, i stiskom ruke dajući Pjeru na znanje da takvo što ne treba ni pitati. On još nešto htjede da kaže, ali u taj mah se diže knez Vasilije i ćerka mu, te dva mladića ustadoše da im naprave put.

– Vi ćete me izviniti, dragi moj vikonte – reče knez Vasilije Francuzu, ljubazno ga povlačeći za rukav naniže ka stolici da se vikont ne bi dizao. – Taj nesretni praznik kod engleskog poslanika mene lišava zadovoljstva, a vas, eto, prekida. Vrlo mi je žao što moram da idem s vaše divne večeri – reče on Ani Pavlovnoj. Njegova kći, kneginjica Elen, ovlaš pridržavajući nabore od haljine, prođe između stolica, a osmeh joj još sjajnije blistaše na njenom divnom licu. Pjer gledaše skoro uplašenim, ushićenim očima tu lepoticu dok je prolazila pored njega.

– Vanredna lepotica – reče knez Andrej.

– Vanredna – reče i Pjer.

Knez Vasilije uze u prolazu Pjera za ruku, pa se okrenu Ani Pavlovnoj.

– Vaspitajte mi i doterajte mi malo ovog medveda – reče. – On već čitavih mesec dana živi kod mene, a sad ga, eto, prvi put vidim u svetlu. Ništa nije tako potrebno jednom mladom čoveku kao društvo pametnih žena.

IV

Ana Pavlovna se osmehnula i obeća da će uzeti preda se Pjera, koji je, kao što je ona to znala, s očeve strane bio rod knezu Vasiliju. Ona starija dama što je pre sedela s tetkom, brzo ustade i stiže kneza Vasilija u predsoblju. S lica joj se u času izgubi sve dosadašnje pretvaranje da se ona, bajagi, interesuje ovom večeri i gostima. Dobro i isplakano njeno lice izražavaše sad samo brigu i strah.

– Pa, možete li mi reći što o mom Borisu, kneže? – reče ona, stigavši ga u predsoblju (ona izgovaraše ime Boris s naročitim naglaskom na o). – Ja ne mogu duže ostati u Petrogradu. Recite mi kakve vesti mogu odneti mom jadnom dečku.

Kraj svega toga što je knez Vasilije nerado, pa skoro i neučtivo, slušao ovu stariju damu, te pokazivao čak i nestrpljenje, ona se umiljato i dirljivo smejaše na nj pa ga, da joj ne bi umakao, beše uzela za ruku.

– Vama to nije ništa da kažete jednu reč caru, i moj će Boris odmah biti premešten u gardu – moljaše ga ona.

– Verujte mi da ću učiniti sve što mogu, kneginjo – odgovaraše knez Vasilije – ali meni je teško da molim cara. Ja bih vam savetovao da se obratite pravo Rumjancovu, preko kneza Galicina, to bi bilo pametnije.

Starija dama nosila je ime kneginje Drubecke, jedne od prvih ruskih porodica, ali ona beše sirota, davno je izašla iz otmenih krugova, te je pogubila skoro sve nekadašnje veze. Ona je sad doputovala u Petrograd da izradi svome sinu postavljenje u carsku gardu. Kako bi se sastala s knezom Vasilijem, ona se skoro sama nametnula, te je došla na ovo poselo Ane Pavlovne, i samo zato je slušala vikontovu priču. Ona se uplaši od reči kneza Vasilija. Na njenom nekada lepom licu sad se ispisa ogorčenost, ali to potraja samo jedan časak. Ona se opet osmehnu i jače stište ruku kneza Vasilija.

– Čujte, kneže – reče ona – ja vas nikada nisam molila niti ću vas ikad moliti, i nikada vam nisam pomenula prijateljstvo moga oca prema vama. Ali sada, bogom vas preklinjem, učinite mi ovo za moga sina pa ću vas večno smatrati svojim dobrotvorom – dodade ona užurbano. – Ne, nemojte da se ljutite nego mi dajte reč. Molila sam Galicina, ali me je on odbio. Budite onaj zlatan čovek koji ste nekada bili – govoraše ona, trudeći se da se smeši, premda su joj oči bile pune suza.

– Papa, mi ćemo zadocniti – reče kneginjica Elen, okrenuvši svoju lepu glavu na antičkim ramenima, očekujući oca kod vrata.

No uticaj u svetu je kapital koji treba štedeti da se ne potroši. Knez Vasilije je to znao, pa kad je jednom uvideo da, ako on počne posredovati za svakoga ko ga zamoli, uskoro neće moći ni za sebe moliti, on je retko upotrebljavao svoj uticaj. Ali u stvari kneginje Drubecke on ipak, posle ovog njenog novog vapaja, oseti nešto nalik na ukor savesti.

Jer ona ga je podsetila na nešto što je bilo istina: on je za svoje prve uspešne korake u službi imao da zahvali kneginjinom pokojnom ocu. Osim toga, on je po njenom držanju video da je ovo jedna od onih žena, a naročito majki, koje kad jednom uvrte sebi nešto u glavu neće se okaniti dok im se ne učini što traže, u protivnom su gotove na svakodnevna pa i češća dosađivanja, pa čak i na scene. Ta poslednja okolnost počeo da ga koleba.

– Mila Ana Mihajlovna – reče on sa svojom svagdašnjom familijarnošću i s dosadom u glasu – meni je skoro nemoguće da učinim to što vi želite, ali, da vam dokažem koliko vas volim i koliko cenim uspomenu na vašeg pokojnog oca, ja ću da učinim ono što je nemoguće: sin će vaš biti premešten u gardu, evo vam moja reč. Jeste li zadovoljni?

– Mili moj, dobrotvoru naš! Ja se drugom čemu nisam ni nadala od vas, ja sam znala kako ste vi dobri.

On pođe.

– Čekajte, dve reči. Pa kad već bude premešten u gardu... – Tu ona ušeptrlji. – Vi ste u dobrim odnosima s Mihailom Ilarionovičem Kutuzovom... pa eto preporučite mu mog Borisa za ađutanta. Tada bih bila bezbrižna, i tada bih već...

Knez Vasilije se osmehnu.

– E, to vam ne obećavam. Vi ne znate kako sa svih strana saleću Kutuzova otkako je imenovan za glavnog komandanta. On mi je sam govorio kako su se valjda sve moskovske gospođe dogovorile da mu utrape sve svoje sinove za ađutante.

– Ne, obećajte mi, ja vas sad ne mogu pustiti, mili dobrotvore moj...

– Papa – ponovi opet onim istim tonom lepotica – ta zadocnićemo!

– No, doviđenja, zbogom. Eto vidite!

– Dakle, sutra ćete reći caru?

– Neizostavno, a za Kutuzova vam ne obećavam.

– Ne, obećajte mi, obećajte mi, *Basile* – reče za njim Ana Mihajlovna s osmejkom mlade kokete, koji joj je nekad možda bio prirodan, a sad se nimalo nije slagao s njenim iznurenim licem. Ona očigledno beše zaboravila svoje godine pa je puštala u saobraćaj, po navici, sva svoja stara ženska sredstva. Ali tek što je knez bio izašao, njeno lice uze opet onaj isti hladan i pritvoran izraz koji je bio na njemu pre. Ona se vrati grupi u kojoj je vikont i dalje besedio, pa se opet načini da bajagi sluša, očekujući zgodan čas da ode jer je svoj posao svršila.

– A kako vam se sviđa ta poslednja komedija s krunisanjem u Milanu? – reče Ana Pavlovna. – Ili jedna nova komedija: stanovnici Đenove i Luke izjavljuju svoje želje gospodinu Bonaparti, a gospodin Bonaparta se posadio na prestolu pa čovek ispunjava narodne želje! O! Ta to je zanosno lepo! Ne, od toga čovek može poludeti. Čovek mora prosto da pomisli da je valjda ceo svet izgubio glavu.

Knez Andrej se nasmeja, zagledavši se pravo u lice Ane Pavlovne.

– Bog mi je dao krunu, teško onome ko je dirne! – reče on na francuskom (Bonapartine reči koje je ovaj izgovorio kad je sebi stavljao krunu na glavu). – Kažu da je bio divan kad je izgovarao te reči – dodade knez Andrej, pa ponovi te reči i na italijanskom – *Dio mi la dona, quai a chi la tocca!*

– Nadam ce – nastavljaše Ana Pavlovna – da je to bila najzad još ona jedna kaplja koja će da prepuni čašu. Vladari sad već ne mogu više da podnose tog čoveka koji sve ugrožava.

– Vladari! Ja ne govorim o Rusiji – reče vikont učtivo i očajno. – Vladari! A šta su oni učinili za Luja XVI, za kraljicu, za Jelisavetu? Ništa – nastavljaše on, padajući u vatru. – I verujte mi, oni sad ovo podnose kaznu za svoje izdajstvo burbonskoj stvari. Vladari! Ta oni još šalju poklisare da pozdrave tog otimača prestola!

I tu on, prezrivo uzdahnuvši, opet izmeni položaj. Knez Ipolit, koji dugo posmatraše vikonta kroz lornjet, okrenu se celim telom prema maloj kneginji pa, zamolivši od nje iglu, poče da joj pokazuje, crtajući iglom po stolu, kondeovski grb. On joj objašnjavaše taj grb s takvim ozbiljnim izgledom baš kao da ga je kneginja molila za to.

– Štit sa crvenim i plavim uzanim zupčastim prugama – to vam je grb doma Konde – govoraše on. Kneginja ga slušaše, smešeći se.

– Ako Bonaparta još godinu dana ostane na francuskom prestolu – nastavljaše vikont započeti razgovor, s izgledom čoveka koji ne sluša druge nego u stvari koju on zna bolje od svih prati tok samo svojih misli – onda će stvari zabrazditi isuviše daleko. Intrigom, nasiljem, progonstvom, smrtnim kaznama, francusko društvo – ja tu mislim dobro francusko društvo – biće zanavek uništeno, a tada...

On sleže ramenima i raširi ruke. Pjer tu kanda htede nešto da rekne, ovaj razgovor ga interesovaše, ali ga prekide Ana Pavlovna koja je pratila svaki njegov pokret.

– Imperator Aleksandar – reče ona sa setom koja je uvek pratila svaki njen govor o carskoj porodici – izjavio je da će on ostaviti samim Francuzima da sebi izaberu oblik vladavine. I ja mislim, nema sumnje, da će se sav francuski narod, oslobodivši se od tog otimača, baciti u naručje zakonitog kralja – reče Ana Pavlovna, trudeći se da bude ljubazna s emigrantom i rojalistom.

– To je dosta sumnjivo – reče knez Andrej. – Gospodin vikont potpuno opravdano drži da su stvari otišle već isuviše daleko. Ja mislim da će vraćanje na stari poredak teže ići.

– Koliko sam ja mogao čuti – umeša se u razgovor Pjer, opet porumenevši – skoro sve plemstvo je već prešlo na Bonapartinu stranu.

– To pričaju bonapartisti – reče vikont, ne gledajući Pjera. – Danas je teško doznati pravo javno mnjenje u Francuskoj.

– To je kazao Buonapart* – reče knez Andrej s podsmehom. Videlo se da mu se vikont ne dopada, i da je on, premda nije gledao u njega, svojim rečima ciljao na njega.

– „Ja sam im pokazao put ka slavi: oni ne htedoše“ – reče on posle kraćeg ćutanja, ponavljajući opet Napoleonove reči – „a kad sam im otvorio moja predsoblja, oni nagrnuše gomilama...“ Ne znam u kolikoj meri je on imao pravo da tako govori.

– Niukolikoj! – dobaci vikont. – Posle ubistva vojvode Engienskog i najpristrasniji ljudi prestali su da gledaju u njemu heroja. Jer ako je on nekima tamo baš i bio heroj – reče vikont, obraćajući se Ani Pavlovnoj – danas, posle ubistva vojvode, imamo jednog mučenika više na nebesima, a jednog heroja manje na zemlji.

Još Ana Pavlovna i drugi ne stigoše da osmehom odadu priznanje tim vikontovim rečima, kad li se Pjer opet utać u razgovor, a Ana Pavlovna, mada je slutila da će on sad reći nešto neumesno i nezgodno, sad već nije mogla da ga zadrži.

– Ubistvo vojvode Engienskog – reče mesje Pjer – bilo je državna potreba, i ja vidim veličinu duše baš u tome što se Napoleon nije bojao da odgovornost za to primi na sebe samog.

– Bože moj, bože! – reče strašnim šapatom Ana Pavlovna.

– Pa zar vi odobravate ubistvo... Kako, mesje Pjere, zar vi u ubistvu gledate veličinu duše! – reče mala kneginja, smešeci se i primićući k sebi svoj rad.

– Oho! Oho! – dobacivahu razni glasovi.

– Divota! – reče knez Ipolit na engleskom, pa poče da se udara po kolenu. Vikont samo sleže ramenima.

Pjer pobedonosno pogleda iznad naočara na slušaoce.

– Ja to stoga kažem – nastavi on smelo – što su Burboni kukavički pobjegli ispred revolucije ostavivši narod na milost i nemilost anarhiji, a samo je Napoleon jedini bio kadar da razume revoluciju i da je savlada, pa se stoga, radi opšteg dobra, nije mogao zaustavljati pred životom jednog čoveka.

– Je l' po volji da pređete kod onog tamo stola? – reče mu Ana Pavlovna. Ali Pjer joj ne odgovori no produži započeti govor.

– Ne – govoraše on, oduševljavajući se sve više i više – Napoleon je veliki zato što je postao veći od revolucije, što je u klici ugušio njene zloupotrebe zadržavši od nje sve što je bilo dobro: i jednakost građana, i slobodu govora i štampe. I samo je stoga zadobio vlast.

– Da, ali da se on, uzevši vlast u ruke, nije njome poslužio za ubistvo, nego da ju je predao zakonitom kralju – reče vikont – ja bih ga tada nazvao velikim čovekom.

– On to ne bi ni mogao učiniti, jer narod je njemu dao vlast u ruke samo zato da ga kurtališe Burbona, a i stoga što je narod odmah video u njemu velikog čoveka. Revolucija je bila velika stvar – produžavaše mesje Pjer, iskazujući tom drskom i izazivačkom pretpostavkom svoju veliku mladost i mladalačku želju da sve što potpunije iskaže.

– Zar revolucija i careubistvo velika stvar? No... posle toga... Ama što ne biste vi prešli kod onog drugog stola? – ponovi sirota Ana Pavlovna.

– Rusoov *Društveni ugovor*** , reče vikont s kratkim osmehom.

– Ja ne govorim o ubistvu vladara. Ja sad govorim o idejama.

– Da, o idejama pljačkanja, ubistva i careubistva – prekide ga opet ironičan glas.

* U ovde opisano vreme svet još nije tačno znao kako glasi Napoleonovo prezime, te se ono i ovde javlja u raznim oblicima. (Prim. prev.)

** Znamenito delo Ž. Ž. Rusoa (*Contrat Social*, 1762). Prema piščevom mišljenju, društveni život zasniva se na sporazumu i ugovoru: svaki ugovarač otuđuje, odriče se svoje lične slobode i daje je društvu, i obavezuje se da će se pokoriti izrazu opšte volje. Ta knjiga je imala veliki uspeh te je, više ili manje pravilno shvaćena, nadahnjivala većinu političara Francuske revolucije. (Prim. prev.)

– To su bile krajnosti, naravno, ali nije u njima sav značaj i smisao, nego je smisao u oslobođenju od predrasuda, u jednakosti svih građana, a sve te ideje Napoleon je zadržao u svoj njihovoj snazi.

– Sloboda i jednakost – reče vikont prezrivo, baš kao da se odlučio da najzad ozbiljno dokaže ovom žutokljuncu svu glupost njegovih reči – ama sve su to, brate, samo bučne reči koje su se već odavno izigrale. Jer gde je taj koji ne voli slobodu i jednakost? Još je Spasitelj naš propovedao slobodu i jednakost... Pa, zar su posle revolucije ljudi postali srećniji? Naprotiv. Mi smo želeli slobodu, a Napoleon ju je uništio.

Knez Andrej s osmehom pogledaše čas na Pjera, čas na vikonta, čas opet na domaćicu... U prvom trenutku tog Pjerovog ispada Ana Pavlovna se, kraj sve svoje naviknutosti na ljude, uplašila, ali kad je videla da je vikont, kraj svih Pjerovih bogohulnih reči, ostajao ipak hladan, i kad se uverila da se te Pjerove reči sad već ne mogu zabašuriti, ona pribra snagu pa, pridruživši se vikontu, napade na besednika.

– Ali, dragi moj mesje Pjere – reče ona – s kojim pravom vi nazivate velikim čoveka koji je mogao pogubiti vojvodu – ili, najzad, prosto čoveka – bez suda i bez krivice?

– A ja bih opet zapitao – reče vikont – kako *monsieur* objašnjava 18. brimer*? Zar to nije prevara? Ta to je jedna prosta kockarska podvala koja ni najmanje ne liči na način delanja velikog čoveka.

– A zarobljenici u Africi koje je poubijao? – reče i mala kneginja. – Ta to je strahota! – I ona slegnu ramenima.

– Skorojević... Pa neka kaže što ko hoće! – reče knez Ipolit.

Mesje Pjer nije znao kome pre da odgovara te samo pogleda sve i osmehnu se. Njegov osmeh bio je ne kao kod drugih ljudi, koji se stapa s neosmehom. Kod njega, naprotiv, kad bi se pojavio osmeh, onda bi najedared, u trenutku oka, iščezlo ono njegovo ozbiljno i čak unekoliko sumorno lice, a javljalo bi se drugo, detinje, dobro, čak priglupo, koje vas čisto moli da mu oprostite.

Vikontu, koji je sad prvi put bio s njime u društvu, najedared bi jasno da ovaj mlađani jakobinac nije ni izdaleka tako strašan kao što su njegove reči. Svi učutaše.

– Pa kako će čovek da vam svima najedared odgovara?! – reče knez Andrej. – A osim toga, u postupcima jednog državnika treba svagda razlikovati postupke privatnog lica, vojskovođe i vladara. Ja bar tako mislim.

– Naravna stvar – prihvati Pjer, obradovan potporom koja mu se pojavi.

– Hteli – ne hteli, moramo priznati – nastavljaše knez Andrej – Napoleon je, kao čovek, velik na Arkolskom mostu, pa u bolnici u Jafi kad se ono rukuje sa zaraženima od kuge, ali ima nekih drugih postupaka koje je opet teško pravdati.

Knez Andrej, koji je očigledno hteo da malo ublaži Pjerov nespretni govor, diže se spremajući se da ode, i dajući znak svojoj ženi.

Knez Ipolit se najedared diže, pa zadržavajući ih sve znacima ruke i moleći ih da sednu na jedan časak, poče govoriti:

– Danas sam čuo jednu divnu moskovsku anegdotu, pa hoću da i vas malo njome počastim. Izvinite, vikonte, ja to moram ruski ispričati, inače će biti teško osetiti svu so anegdote. I sad knez Ipolit poče da govori ruski ali takvim izgovorom kakvim govore Francuzi koji su proveli možda godinu dana u Rusiji. Svi zastadoše: tako je živo i energično zahtevao knez Ipolit pažnju za svoju priču.

* Dan kada je Bonaparta, vrativši se iz Egipta, oborio Direktorijum pomoću Fušea, Sjejesa i svog brata Lisjena, 9. novembra 1799, osam godina od proglašenja Republike. (Prim. prev.)

– U Moskvi ima jedna gospođa, dama. I ona velika tvrdica. Njoj bilo potrebno imati dva lakeja za kočija. I vrlo visok – krupan. To je bilo njenom ukusu. I ona je imala sobaricu, još većma visok. Ona kazala...

Tu se knez Ipolit zamisli, očigledno teško misleći.

– Ona kazala... da, ona kazala: „Devojka (sobarici), obuci livreju i 'ajdemo sa mnom, za kočija, praviti vizite.“

Tu knez Ipolit zarza i zakikota se mnogo pre svojih slušalaca, što je na pripovedača ostavilo nepovoljan utisak. Ali mnogi, a među njima i starija dama i Ana Pavlovna, ipak se osmehnuše.

– Ona se odvezla. Najedared načinio se jak vetar. Devojka izgubila kapa, a duge kose se raščešljali.

Tu knez Ipolit već ne mogaše da se dalje suzdržava, pa se počeo grčevito smejati i kroz taj smeh progovori: – I sav svet doznô!

I time se priča svršila. Premda se nije moglo videti zašto ju je pričao i zašto ju je trebalo pričati baš na ruskom, no Ana Pavlovna i drugi oceniše velikosvetsku ljubaznost kneza Ipolita koji je tako prijatno završio neprijatan i neljubazan ispad kneza Ipolita. Razgovor se posle anegdote raspršta na sitna neznčajna čavrljanja o budućem i o prošlom balu, o pozorišnoj predstavi, o tom ko će se s kim i gde sastati.

V

Zahvalivši Ani Pavlovnoj na njenom čarobnom poselu, gosti se staše razilaziti.

Pjer beše pravi grmalj. Debeo, viši od običnog ljudskog rasta, plećat, s ogromnim crvenim rukama, on, što ne kažu, nije umeo ni ući u salon, a još manje je znao izaći iz njega, to jest: da pred izlaskom rekne nešto prijatno. Osim toga, bio je i rasejan. Dižući se da ide, on mesto svog šešira uze trorogi šešir s generalskim perjem i držao ga je, čupkajući perjanicu, sve dok general ne zaiska da mu ga vrati. Ali svu tu svoju rasejanost i neveštinu da uđe u salon i da u njemu razgovara, Pjer je nadoknađivao iskazivanjem dobrodušnosti, jednostavnosti i skromnosti. Ana Pavlovna mu se okrenu i s hrišćanskom smernošću, iskazujući mu oproštaj za njegov ispad, mahnu na njega glavom i reče mu:

– Nadam se da ćete mi još doći, ali se nadam i da ćete izmeniti svoje mišljenje, mili moj mesje Pjer – primeti ona.

Kad mu ona to reče, on joj ništa ne odgovori, samo joj se pokloni i pokaza svima svoj osmeh koji nije govorio ništa osim: „More, lako ćemo za naša razna mišljenja, ali vi valjda vidite kakvo sam ja dobro i slavno momče.“ I svi, pa i Ana Pavlovna, osetiše da je zbilja tako.

Knez Andrej izađe u predsoblje pa, podmetnuvši ramena lakeju koji mu prebacivaše ogrtač, ravnodušno slušaše čavrljanje svoje žene s knezom Ipolitom koji takođe izađe u predsoblje. Knez Ipolit stajaše pored lepe bremenite žene i beše se zagledao pravo u nju kroz lornjet. – Vratite se u sobe, Anet, ozepšćete – govorila je mala kneginja, praštajući se s Anom Pavlovnom. – Rešeno je! – dodade ona polako.

Ana Pavlovna je već bila stigla da porazgovara i sporazume se s Lizom: da uda zaovicu mlade male kneginje za Anatola.

– Ja se u vas uzdam, mila moja – reče Ana Pavlovna, takođe polako. – Vi ćete joj pisati pa ćete mi reći šta će vam ona na to odgovoriti. Doviđenja! – I ona ode iz predsoblja.

Knez Ipolit priđe mladoj kneginji pa, priklanjajući svoje lice uz nju, počeo joj polušapatom nešto govoriti.